

УДК 330.35; 331.215.3; 339.972

Соколик М.П., канд. екон. наук

проф. наук. співроб. Інституту економіки та прогнозування
НАН України

ПРОДУКТИВНІСТЬ ТА ОПЛАТА ПРАЦІ ЗА ПАРИТЕТОМ КУПІВЕЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ КРАЇНАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Оцінено тенденції у реальних темпах ВВП, продуктивності та оплати праці на одного зайнятого, середньомісячної заробітної плати в Україні за тривалий період (1990–2010 рр.); виконано порівняльний аналіз продуктивності та оплати праці зайнятого за даними стосовно паритету купівельної спроможності в Україні та інших країнах у передкризовий період; обґрунтовано заходи щодо наближення рівня продуктивності та оплати праці одного зайнятого в Україні до їхнього рівня у високорозвинених країнах і нових країнах-членах ЄС.

Економічна стратегія виходу економіки України із кризи диктується глобалізацією, зрілістю ринкових відносин, необхідністю переходу від екстенсивної, неекологічної моделі економічного зростання в Україні до інтенсивної, ресурсозберігаючої; від соціальної поляризації суспільства до створення потужного середнього класу як чинник розширення місткості внутрішнього ринку і гарантії соціально-політичної стабільності. За основу для неї доцільно взяти нову парадигму економічного зростання, що базуватиметься 1) на зростаючій продуктивності праці, а не на сприятливій кон'юктурі сировинного ринку і залежності економіки України від зовнішніх факторів; 2) на узгоджених з нею темпах оплати праці і середньомісячної заробітної плати, від яких залежить зростання ВВП, кінцеве споживання домашніх господарств.

В сучасних умовах підвищення продуктивності праці в Україні до рівня високорозвинених країн розглядається науковцями і управлінцями як основний фактор та актуальне завдання розвитку економіки. Про це свідчать праці як українських вчених: В.Беседіна, А.Ревенка, В.Дієсперова, А.Колота, Л.Кузнєцової, Г.Кулікова, А.Пасеки, Н.Ушенка, О.Чернявської, Т.Шинкоренко, так і зарубіжних: О.Бузгаліна, С.Губанова, Р.Капелюшнікова, В.Корнякова, В.Нешитого, Б.Плишевського, Н.Розанової, О.Сухарева, Т.Ускової, В.Чистякової та ін., в яких актуалізуються питання теоретичного і методичного характеру щодо пропорцій між продуктивністю та оплатою праці в процесі виходу економіки різних країн із кризи і економічного зростання. Орієнтуючись на результати їхніх досліджень, поставлено завдання: оцінити рівень продуктивності та оплати праці у цінах за паритетом купівельної спромож-

ності в Україні та інших країнах; порівняти співвідношення у темпах між ними; узагальнити тенденції, диспропорції між ними, їхній вплив на економічне зростання в Україні [1–10].

Метою дослідження було визначити тенденції, що склалися у темпах ВВП, продуктивності та оплати праці в Україні, високорозвинених країнах і нових країнах-членах ЄС за 2000–2009 рр.; показати, що порушення усталених пропорцій між ними спричинило поглиблення кризових наслідків у економіці; обґрунтувати заходи щодо створення необхідних і достатніх передумов для економічного зростання в Україні.

Макроекономічний аналіз продуктивності, оплати праці, середньомісячної заробітної плати в Україні у 1990–2009 рр. У цей період для реальних темпів ВВП і продуктивності праці (розрахованої як ВВП на одного зайнятого) виразно простежуються три цикли: перший спадний (1991–1998 рр.); другий – (1999–2004 рр.) зростаючий із незначним спадом у 2002 р.; третій – спадний (2005–2009 рр.), причому із незначним спадом у 2005 р. Для оплати праці (із структури ВВП за категоріями доходу) в розрахунку на зайнятого спостерігалися три цикли: 1991–1999 рр., 2000–2004 рр., 2005–2009 рр., причому тривалість перших двох циклів відбувалася з лагом (як додатнім, так і від’ємним) в 1–2 роки порівняно з тривалістю циклу продуктивності праці; третій цикл характеризувався спадом реальних темпів оплати праці. Якщо порівняти темпи продуктивності праці і середньомісячної заробітної плати (СМЗП) у 1991–2009 рр., то циклічний характер у зміні темпів оплати праці зайнятого зберігався й для темпів СМЗП. Однак різниця між темпами СМЗП і продуктивності праці у цьому випадку суттєво зростала, зокрема впродовж 2003–2008 рр. (рис. 1).

Аналіз вказує на недоцільність порівнювати на макрорівні реальні темпи продуктивності праці, що розрахована на основі ВВП і чисельності всіх зайнятих, із темпами СМЗП, що розрахована на основі даних для обмеженого контингенту зайнятих. При їх порівнянні допускаються похибки методичного характеру. По-перше, в оцінках продуктивності праці використовується реальний ВВП, що розрахований на основі дефлятора із залученням індексів цін виробників і споживчих цін. Для реальної СМЗП використовується індекс споживчих цін, тобто враховується тільки споживчий характер СМЗП. По-друге, оплата праці в структурі ВВП включає відрахування у соціальні фонди, що є більш правильною оцінкою всіх затрат праці для досягнення заданої продуктивності. По-третє, СМЗП не враховує неув’язки, що спричинені тіньовою економікою, а у ВВП і, як наслідок, в оплаті праці частково ці неув’язки усунуто. Нехтування в аналізі продуктивності та оплати праці цих статистичних розбіжностей створює ілюзії щодо значного зростання оплати праці зайнятих (на основі СМЗП) порівняно з продуктивністю праці.

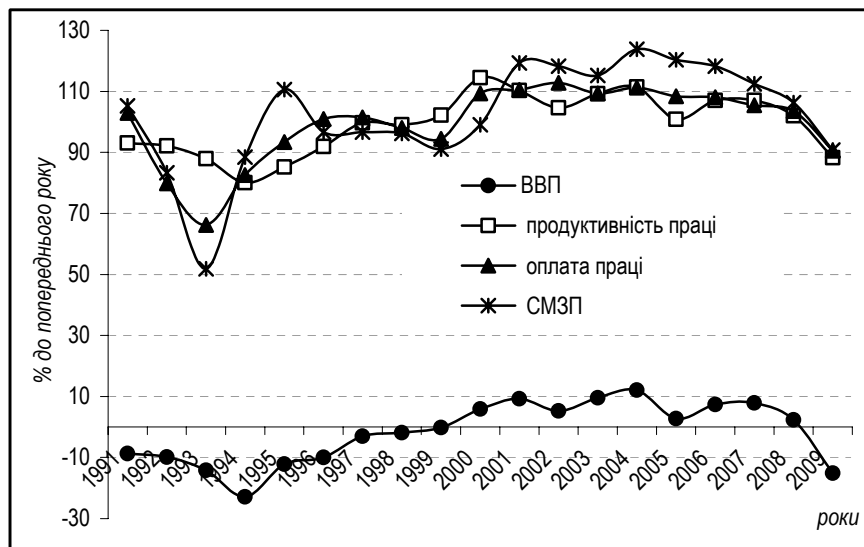

Рис. 1. Реальні темпи ВВП, продуктивності та оплати праці, середньомісячної заробітної плати в Україні у 1991–2009 рр.*, %

* Розраховано за порівняними даними до попереднього року; 1990=1; %.

Джерело: Національні рахунки України за 1990-2000 роки. – К. : Держкомстат України, 2002. – С. 34, 38; Національні рахунки України за 2008 рік. – К. : Держкомстат України, 2010. – С. 19, 25; Статистичний щорічник України за 1995 рік. – К. : Техніка, 1996. – С. 72, 376; Статистичний щорічник України за 2000 рік. – К. : Техніка, 2001. – С. 342, 384; Статистичний щорічник України за 2009 рік. – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2010. – С. 30, 34, 36, 360, 397 та нашими розрахунками.

Специфічною особливістю кризи в Україні є те, що вона проявилася на стадії пошквалювання, а не на стадії економічного зростання. На рис. 2 представлено кумулятивні темпи зазначених вище показників в Україні. У 2009 р. ВВП становив 63% від 1990 р., оплата праці зайнятого – 76, продуктивність праці – 80, СЗМП – 112% від рівня 1990 р. Чітко простежується один цикл в економіці України для цих показників (1991–2008 рр.) із значною понижувальною тенденцією (у 1991–1999 рр.) і подальшим економічним зростанням. Ураховуючи тривалість попередньої кризи (до дев'яти років) і період виходу із кризи, що тривав стільки ж, можна вважати, що вихід із кризи 2008–2009 рр. не буде короткостроковим і триватиме як мінімум 3–4 роки при сприятливих умовах для економічного зростання в Україні [11].

Наші дослідження показують, що кумулятивні реальні темпи СЗМП упродовж 1991–2004 рр. залишалися нижчими за кумулятивні темпи продуктивності праці. Починаючи з 2005 р., тенденція між кумулятивними темпами середньомісячної заробітної плати і продуктивності праці змінилася на зворотню: кумулятивні темпи СЗМП залишалися до 2010 р. вищими за кумулятивні темпи продуктивності праці. У 2005–2009 рр. зростав розрив між ними: якщо у 2005 р. різниця між кумулятивними темпами середньомісячної заробітної плати і продуктивності праці становила 10%, то у 2009 р. вона збільшилася до 25%.

бітної плати і продуктивності праці становила лише 9 в. п., то 2007-го – 27, 2008–2009 рр. – 32 в. п., причому розрив між кумулятивними темпами СМЗП і продуктивності праці у 2009 р. зберігався за рахунок спаду темпів обох показників. Однак реальна платоспроможність СМЗП в Україні деформована внаслідок зміни структури споживчих цін у 2005–2009 рр. порівняно із їхньою структурою у 1990 р. Значне зростання кумулятивних темпів СМЗП (у 2009 р. 112% до 1990 р.) порівняно із заниженими кумулятивними темпами оплати праці зайнятого (у 2009 р. 76% до 1990 р.) обумовлено, з одного боку, нераціональним перерозподілом створеної валової доданої вартості на оплату праці, що включає, крім заробітної плати, соціальні нарахування, причому останні не гарантують достатній соціальний захист працівникам; з другого – значною диференціацією між заробітною платою за видами економічної діяльності, коли СМЗП зайнятих у сировинно-експортних галузях, окремих видах послуг, державного управління і фінансовій сфері залишалася набагато вищою, ніж у працівників, зайнятих у бюджетній сфері, виробництві, зокрема у його трудомістких видах.

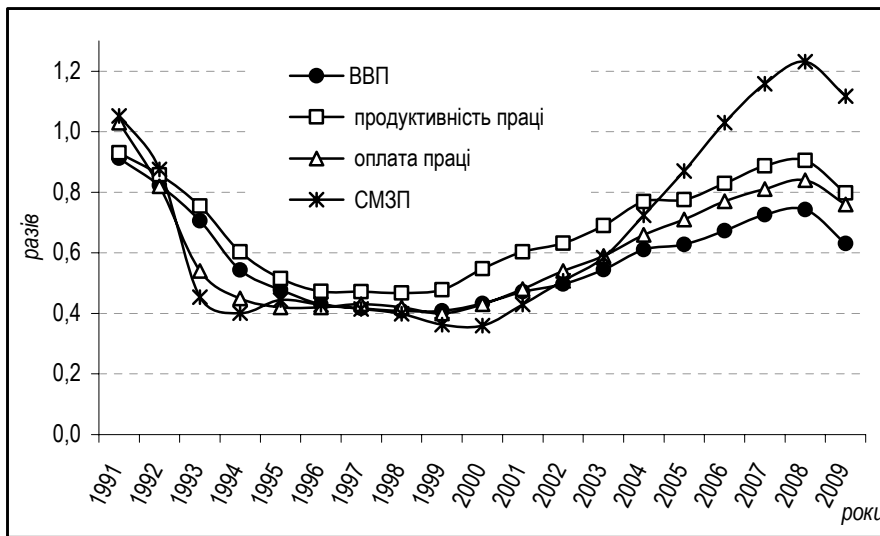

Рис. 2. Кумулятивні реальні темпи ВВП, продуктивності та оплати праці, середньомісячної заробітної плати в Україні у 1991–2009 рр., 1990=1, разів

Джерело: за нашими розрахунками.

Незначна різниця між темпами продуктивності і оплати праці зайнятого за тривалий період провокувала кризу. Вона свідчить про *критичні темпи продуктивності праці*, яких недостатньо для підвищення низької оплати праці. Вихід із такого становища полягає в першу чергу у державному регулюванні рівня мінімальної оплати праці, її збільшенні та водночас у зменшенні чисельності зайнятих, зокрема, кількості людино-годин на виробництво одиниці продукції. Такий підхід забезпечить підвищення загального рівня оплати

праці, примусить управлінський апарат дбати про зростання ефективності використання трудових ресурсів і, як наслідок, про підвищення продуктивності праці [12–13].

Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств та оплата праці.

У 1990–2009 рр. змінювався механізм збалансування попиту і пропозиції, що супроводжувався постійним зростанням споживчих цін. У 1991–1999 рр. товарний дефіцит формувалася під впливом інфляції, недоступності традиційних товарів для домашніх господарств при існуючих доходах внаслідок різкого підвищення цін, знецінення національної валюти. У 2000–2008 рр. збалансування попиту і пропозиції супроводжувалося зростанням наявного доходу домашніх господарств, середньомісячної заробітної плати працівників і проявом негативних тенденцій: зростанням цін, згортанням окремих видів національного виробництва, але при послабленні мотивації виробників до розширення виробництва товарів споживчого призначення і збільшенні їх надходжень по імпорту порівняно з обсягом експорту (табл. 1).

Таблиця 1

Структура ВВП за категоріями кінцевого використання у 1990–2009 рр., рівень його реальних складових у 2008 р. до 1990 р., %

Показник	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2008 до 1990
Кінцеві споживчі витрати	73,6	76,4	75,2	76,5	78,1	77,5	80,1	84,6	124,8
Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств	54,8	49,7	54,3	57,2	58,7	58,7	61,4	64,5	141,6
Валове нагромадження	27,4	26,7	19,8	22,6	24,7	28,2	27,9	17,1	39,5
Експорт	27,7	47,1	62,4	51,5	46,6	44,8	46,9	46,3	77,8
Імпорт	28,7	50,2	57,4	50,6	49,4	50,5	54,9	48,0	85,8
Сальдо експорту-імпорту	-1,0	-3,1	5,0	0,9	-2,8	-5,7	-8,0	-1,7	...

Джерело: Національні рахунки України за 2008 рік. – К. : Держкомстат України, 2010. – С. 22, 25. Національні рахунки України за 2005 рік. – К. : Держкомстат України, 2007. – С.20, 25. Статистичний щорічник України за 2009 рік. – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2010. – С. 30, 36.

Стратегічні напрями ендегенного економічного розвитку України повинні передбачати зростання мотивації до високопродуктивної праці, поступовий перехід до європейських стандартів в оплаті праці і збалансування її з кінцевими споживчими витратами домашніх господарств, оскільки приріст останніх забезпечував найбільший внесок у приріст ВВП. На доцільність запровадження в Україні ендегенної моделі розвитку орієнтують тенденції у формуванні ВВП за категоріями кінцевого використання і доходами як у високорозвинених країнах, так і тих нових країнах, що стали членами ЄС.

За даними табл. 2, найвищий рівень кінцевих споживчих витрат домашніх господарств у структурі ВВП спостерігався у США (за 2000–2008 рр., відповідно, 68,6–70,5%), Великій Британії (65–64,4), у Німеччині (58,9–56,3),

Франції (55,7–56,6), Японії (56,2–57,8%). Високий відсоток кінцевих споживчих витрат домашніх господарств – у структурі ВВП у Румунії (70–66%), Угорщині (65–66), Польщі (64–61,5), Україні (54–61), Словаччині (56,5%); найнижчий – у Росії (45–48), Чеській Республіці (52–49,7%). У середньому частка кінцевих споживчих витрат у структурі ВВП становить 55–60%, що свідчить про значний обсяг поточних витрат і накопичуваних індивідуальних матеріальних благ, які постійно знаходяться у розпорядженні громадян цих країн. В Україні цей показник у 2008 р. досяг рівня 60,7%, збільшившись із 54,3% ВВП порівняно із 2000 р., у 2009 р. – 64,5% ВВП.

Таблиця 2

Частка кінцевих споживчих витрат домашніх господарств у структурі ВВП в Україні та інших країнах у 2000–2008 рр., % до ВВП

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Україна	54,3	55,0	55,2	54,7	52,3	57,2	58,7	58,7	60,7
Росія	45,1	49,4	51,1	50,5	50,2	49,6	48,8	49,3	48,1
Польща	64,1	65,0	66,9	65,8	64,7	63,4	62,5	60,6	61,5
Угорщина	64,9	64,2	66,1	68,2	66,9	67,6	66,2	65,0	65,9
Чеська Республіка	57,9	51,9	51,2	51,7	50,3	49,1	48,7	48,1	49,7
Словаччина	56,6	57,8	57,6	56,6	57,1	57,2	56,8	55,9	56,5
Румунія	70,1	70,0	69,0	66,0	69,1	69,7	68,9	68,2	66,1
США	68,6	69,7	70,2	70,3	70,1	70,0	69,9	70,3	70,5
Німеччина	58,9	59,6	59,0	59,4	58,9	59,1	58,4	56,7	56,3
Франція	55,7	56,0	55,9	56,4	56,6	56,9	56,7	56,7	56,6
Велика Британія	65,1	65,9	65,8	65,1	64,7	64,7	64,1	63,9	64,4
Японія	56,2	57,1	57,7	57,5	57,1	57,0	57,1	56,3	57,8

Джерело: розраховано за даними у фактичних цінах: International Financial Statistics. – Washington, IMF. – Juni 2009. – 1444 р.; за даними статистики міжнародних організацій: Міжнародний валютний фонд [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.imf.org>>; Організація Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.data.un.org>>; Організації економічної співпраці та розвитку [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.stats.oecd.org>>.

Частка оплати праці у структурі ВВП за категоріями доходу у 2000–2007 рр. дуже відрізнялася, наприклад у США вона становила 58,9–56,6%, Польщі –40,2–35,2, Словаччині – 40,6–36,4, Румунії – 41–38, Угорщині – 44–46, Чеській Республіці – 46–43, Росії – 40–47%. У високорозвинених країнах частка оплати праці у структурі ВВП у 2000–2007 рр. коливалася біля позначки 53–55% ВВП, причому у передкризовий період спостерігалася переважно тенденція до зниження частки оплати праці у цих країнах: у Німеччині – 53,4–48,8%, Японії – 54–51,3, Великій Британії – 55,5–53,2%. Залишалася майже стабільною ця частка у Франції – 52–51,6%. В Україні у 2008–2009 рр. частка оплати праці в структурі ВВП за категоріями доходу досягла 49–51% ВВП. У 2006–2009 рр. в Україні знову збільшився розрив між частками кінцевих споживчих витрат домашніх господарств і оплати праці до 9,3–9,9% порівняно з 2004 р. (6,6%) (табл. 3).

Таблиця 3

Частка оплати праці та різниця між частками кінцевих споживчих витрат домашніх господарств та оплати праці в Україні та інших країнах, у 1999–2007 рр., % до ВВП

Країна	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Частка оплати праці, % до ВВП									
Україна	44,3	42,3	42,3	45,7	45,7	45,6	49,1	49,4	48,8
Росія	40,1	40,2	43,0	46,8	47,1	46,0	43,8	44,6	46,7
Польща	41,5	40,2	41,0	39,1	38,2	36,2	35,8	35,5	35,2
Угорщина	43,1	44,7	44,8	45,5	45,8	45,9	46,5	46,0	46,1
Чеська Республіка	45,7	46,2	42,3	42,6	46,6	42,7	43,1	43,1	42,9
Словаччина	40,9	40,6	39,8	41,2	38,8	36,8	37,2	36,8	36,4
Румунія	34,7	41,1	40,7	39,8	37,5	37,1	39,2	38,4	38,4
США	57,8	58,9	58,7	58,2	57,8	57,0	56,7	56,5	56,6
Німеччина	52,7	53,4	53,1	52,7	52,4	51,5	50,4	49,5	48,8
Франція	51,8	51,9	52,2	52,55	52,51	52,2	52,0	51,8	51,6
Велика Британія	54,4	55,5	55,2	54,6	54,1	54,0	54,5	54,1	53,2
Японія	54,2	53,9	54,1	53,4	52,7	51,4	51,5	52,0	51,3
Різниця між часткою кінцевих споживчих витрат домогосподарств і оплати праці, %									
Україна	10,3	12,0	12,6	9,5	9,0	6,6	8,2	9,3	9,9
Росія	12,3	4,9	6,4	4,3	3,5	4,2	5,8	4,2	2,6
Польща	21,7	23,9	24,0	27,8	27,6	28,5	27,6	27,0	25,4
Угорщина	20,7	20,3	19,4	20,6	22,4	21,0	21,1	20,2	18,9
Чеська Республіка	12,2	11,7	9,6	8,7	5,1	7,6	6,0	5,6	5,1
Словаччина	16,0	16,0	18,0	16,4	17,8	20,3	20,0	20,0	19,4
Румунія	39,6	29,0	29,4	29,2	28,5	32,0	30,5	30,6	29,9
США	9,9	9,7	10,9	12,0	12,5	13,1	13,3	13,4	13,7
Німеччина	5,7	5,5	6,5	6,2	7,0	7,5	8,6	8,8	7,9
Франція	3,6	3,9	3,8	3,4	3,9	4,4	4,8	5,0	5,1
Велика Британія	10,3	9,6	10,6	11,2	11,0	10,7	10,3	9,9	10,7
Японія	2,6	2,3	3,0	4,2	4,7	5,6	5,5	5,1	5,0

Примітка: дані про частку оплати праці у ВВП за 2008 р. не визначено внаслідок відсутності даних про розподіл ВВП за категоріями доходу у 2008 р. у Системі національних рахунків (СНР) розглянутих країн.

Джерело: розраховано за даними у фактичних цінах: International Financial Statistics. – Washington, IMF. – Juni 2009. – 1444 р.; за даними статистики міжнародних організацій: Міжнародний валютний фонд [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.imf.org>>; Організація Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.data.un.org>>; Організація економічної співпраці та розвитку [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.stats.oecd.org>>.

Насправді цей розрив є меншим, оскільки обсяг економіки, що безпосередньо не спостерігався у 2001–2008 рр., становив 18,9–15,1% ВВП. Якщо цей обсяг приросту ВВП віднести на оплату праці пропорційно до її частки у структурі ВВП за категоріями доходу, то такий розрив буде меншим внаслідок того, що певна частка матеріалізованої в товарах і послугах оплати праці також не обліковується [14, с. 47].

Порівняльний аналіз структурних пропорцій розподілу ВВП за доходами у 2000–2007 рр. у окремих високорозвинених країнах і нових країнах, залучених до ЄС, зокрема, у Польщі, Румунії, Словаччині, Чеській Республіці і навіть Росії показує, що їхня частка оплати праці була меншою, ніж в Україні, тобто пропорції формування ВВП за первинними доходами у цих країнах більшою мірою зорієнтовані на забезпечення їхнього розвитку, ніж це мало місце в Україні внаслідок зростання частки прибутку і змішаного доходу у ВВП. Щодо окремих високорозвинених країн, то вищий рівень частки оплати праці у структурі ВВП порівняно з Україною спостерігався у 2005–2007 рр. у США – на 7,1–7,8%, Великій Британії – на 4,7–4,4, Японії – на 2,6–2,7, Франції – на 2,6–2,0, Німеччині – на 1,5–2,0%. Якщо брати до уваги нові країни-члени ЄС, то за величиною частки оплати праці Україна їх випереджала. Особливо відчутний відрив за цим показником спостерігався у 2006–2007 рр. в Україні від Польщі (на 13,9–13,6 в. п.). Порівняно з іншими країнами ця різниця є меншою і знаходилася у 2006–2007 рр. в діапазоні між 3,4–2,7 в. п. для Угорщини і 6,3–5,9 в. п. для Чеської Республіки. Результатом підвищення цієї пропорції є зменшення для України частки валового прибутку, змішаного доходу у структурі ВВП, що є основним джерелом накопичення капіталу, інвестицій у розвиток економіки. В Україні частка оплати праці та частка валового прибутку, змішаного доходу в структурі ВВП за категорією доходу відповідала пропорції (49,0:38,5) у 2008 р., (51,0:36,2) у 2009 р. [15].

Суттєвою відмінністю є те, що динаміка частки оплати праці у структурі ВВП для окремих країн мала переважно чітко виражену тенденцію до зростання або спаду. Частка оплати праці у 2000–2007 рр. зростала в Україні, Росії, Угорщині, спадала у Польщі в межах 40,2–35,2%, Словаччині – 40,6–36,4, Румунії – 41,1–38,4%. Із високорозвинених країн особливо виразно ця частка спадала у США в межах 59–56,6%, Німеччині – 53,4–48,8%, Великій Британії – 55,5–53,2%; спадала із незначними сплесками до зростання впродовж досліджуваного періоду у Франції в межах 51,9–51,6%, Японії – 53,9–51,3%, Чеській Республіці – 46,2–42,9%, тобто передкризовий період характеризувався для передових країн економією витрат на оплату праці (див. табл. 3).

Водночас динаміка зниження частки оплати праці у ВВП у 2000–2008 рр. відбувалася при зростанні чисельності найманих працівників, тобто мав місце *екстенсивний тип економічного зростання*: у високорозвинених країнах – Німеччині, Франції, Великобританії, за винятком США і Японії; у нових країнах-членах ЄС: Польщі, Чеській Республіці, Словаччині, за винятком Румунії, Угорщини. В Україні, Росії збільшення частки оплати праці у ВВП супроводжувалося також зростанням чисельності зайнятих (табл. 4, 5; рис. 3, 4).

Середньорічні темпи зростання чисельності зайнятих у 2001–2008 рр. вибраних для порівняльного аналізу країн, наведено у табл. 6. Це зростання

Таблиця 4

Динаміка зайнятих в Україні, Росії та розвинених країнах у 1999–2008 рр., млн осіб

Роки	Україна	Росія	США	Німеччина	Франція	Велика Британія	Японія
1999	19,9	62,9	133,5	36,4	20,9	27,4	64,6
2000	20,2	65,1	136,9	36,6	23,3	27,7	64,5
2001	20,0	65,1	136,9	39,3	23,8	28,2	64,1
2002	20,1	66,7	136,5	39,2	23,9	27,9	63,3
2003	20,2	66,4	137,7	38,7	24,3	28,2	63,2
2004	20,3	67,3	139,3	38,9	24,4	28,5	63,3
2005	20,7	68,2	141,7	38,8	24,5	28,8	63,5
2006	20,7	68,9	144,4	39,0	24,7	29,0	63,8
2007	20,9	70,6	146,0	39,7	25,6	29,2	64,1
2008	21,0	71,0	145,4	40,3	25,9	29,4	63,9

Джерело: наведено за даними: International Financial Statistics. Washington, IMF. – Juni 2009. – 1444 р.; Міжнародна організація праці [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.laborsta.ilo>>.

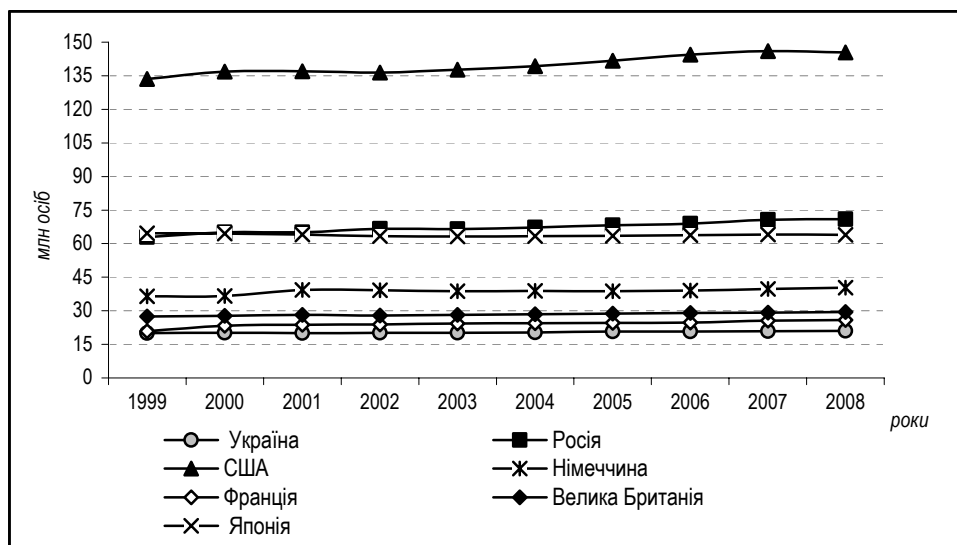

Рис. 3. Динаміка зайнятих в Україні, Росії та високорозвинених країнах у 1999–2008 рр., млн осіб

Джерело: за даними табл. 4.

Таблиця 5

Динаміка зайнятих у нових країнах-членах Європейської Спільноти у 1999–2008 рр., млн осіб

Роки	Польща	Угорщина	Чеська Республіка	Словаччина	Румунія
1999	14,75	3,81	4,76	2,13	10,78
2000	14,53	3,86	4,73	2,10	10,76
2001	14,21	3,87	4,73	2,12	10,70
2002	13,78	3,87	4,77	2,13	9,23
2003	13,59	3,92	4,73	2,17	9,23

Роки	Польща	Угорщина	Чеська Республіка	Словаччина	Румунія
2004	13,80	3,90	4,71	2,17	9,16
2005	14,12	3,90	4,76	2,22	9,15
2006	14,59	3,93	4,83	2,30	9,31
2007	15,24	3,93	4,92	2,36	9,35
2008	15,80	3,88	5,00	2,43	9,37

Джерело: наведено за даними: International Financial Statistics. – Washington, IMF. – Juni 2009. – 1444 р.; по Чеській Республіці, Словаччині, Румунії наведено за даними статистики зайнятості Міжнародної Організації Праці [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.laborsta>>

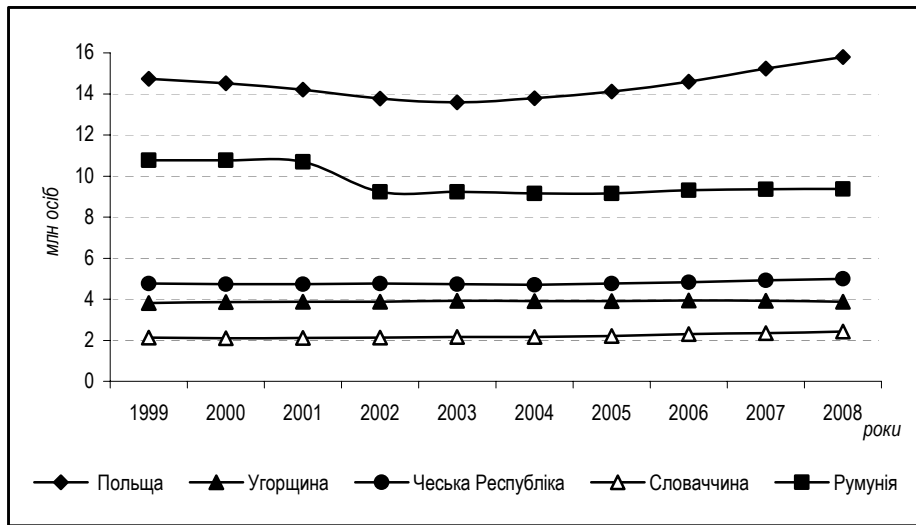

Рис. 4. Динаміка зайнятих в окремих нових країнах-членах ЄС у 1999–2008 рр., млн осіб

Джерело: за даними табл. 5.

Таблиця 6

Темпи зміни зайнятості в окремих країнах та Україні у 2000–2008 рр., 1999=100%; % до попереднього року

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	темп у 2001–2008
Україна	1,1	-1,0	0,6	0,4	0,7	1,9	0,2	0,8	0,3	0,5
Росія	3,4	0,1	2,4	-0,3	1,3	1,3	1,0	2,5	0,6	1,1
Польща	-1,5	-2,2	-3,0	-1,4	1,5	2,3	3,4	4,4	3,7	1,1
Угорщина	1,2	0,3	0,1	1,3	-0,6	0,1	0,7	-0,1	-1,2	0,1
Чеська Республіка	-0,7	-0,1	0,8	-0,7	-0,5	1,2	1,3	1,9	1,6	0,7
Словаччина	-1,4	1,0	0,1	1,8	0,2	2,1	3,8	2,4	3,2	1,9
Румунія	-0,1	-0,6	-13,7	-0,1	-0,7	-0,1	1,8	0,4	0,2	-1,6
США	2,5	0,0	-0,3	0,9	1,1	1,8	1,9	1,1	-0,5	0,8
Німеччина	0,6	7,4	-0,3	-1,2	0,4	-0,3	0,7	1,7	1,4	1,2
Франція	11,5	2,1	0,8	1,4	0,5	0,6	0,9	3,6	1,1	1,4
Велика Британія	1,0	1,8	-1,1	1,0	1,1	1,0	0,9	0,7	0,7	0,8
Японія	-0,2	-0,5	-1,3	-0,2	0,2	0,9	0,4	-0,4	-0,6	-0,2

Джерело: розраховано за даними табл. 4, 5.

обумовлене становищем на ринку праці у країнах Західної Європи, США, Японії, що формувалося під впливом факторів глобального характеру. По-перше, серед цих факторів основним є зміна моделі економічного розвитку, що характеризувалася переходом від індустріального до постіндустріального типу економічного розвитку, створенням суспільства на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Зростання ефективності суспільної праці як матеріальне втілення науково-технічного прогресу поступово висувало нові вимоги на ринку праці до рівня освіти, професійної кваліфікації його учасників. По-друге, демографічний фактор, соціальні зміни у структурі суспільства у напрямі до створення суспільства загального добробуту і задоволення вищого рівня потреб, економічна активність різних груп населення, зокрема жінок, визначали пропозицію робочої сили на ринку праці. По-третє, скорочення чисельності зайнятих у галузях матеріального виробництва супроводжувалося її зростанням у сфері послуг. Якщо у попередні роки у високорозвинених країнах спостерігався дефіцит некваліфікованої робочої сили, то на сучасному етапі зросли потреби у висококваліфікованій робочій силі. Підтримання міграційних потоків висококваліфікованих працівників на державному рівні у такі країни також є фактором зростання чисельності зайнятих, зокрема у сфері послуг, обслуговування виробництва (табл. 6).

Отже, при тенденції до скорочення частки оплати праці в структурі ВВП у більшості країн спостерігаються суттєві зміни як у структурі ВВП за категоріями кінцевого використання і доходу, так і за їх напрямками. Наявність цих відмінностей насамперед обумовлено особливостями структури економіки різних країн, станом і тенденціями розвитку приватного підприємництва, зміною структури зайнятості, частки найманих працівників у загальній кількості економічно активного населення. Ці процеси в Україні відрізняються високою інтенсивністю та нерівномірністю.

Співвідношення між темпами продуктивності та оплати праці.

В аналізі пропорцій між ними виходимо із припущення, що оплата праці може бути як наслідком, так і фактором ефективності. Зв'язок між ними проявляється у двох напрямках: із підвищенням продуктивності оплата праці повинна підвищуватися; темпи зростання продуктивності праці повинні перевищувати темпи оплати праці (і заробітної плати), за умови ефективного функціонування економіки бути джерелом її підвищення.

У процесі трансформації економіки України суттєво знизилася купівельна спроможність середньомісячної заробітної плати. Розрив між нею та вартістю робочої сили залишався тривалий час досить значним, що є негативним явищем, бо однією з вимог ринкових відносин є те, що ціна робочої сили повинна реалізовуватися в заробітній платі, стимулювати попит. Якщо заробітна плата залишатиметься нижчою за вартість робочої сили, то співвідношення

між ними провокуватиме надлишок товарів на споживчому ринку. Якщо темпи оплати праці перевищуватимуть темпи продуктивності праці, то розбалансованість між ними супроводжуватиметься дефіцитом товарів та інфляцією при відсутності на споживчому ринку імпортованих товарів. В обох випадках економічне зростання буде стримуватися.

У порівняльному міжкраїновому аналізі продуктивності та оплати праці доцільніше користуватися цими показниками у цінах за паритетом купівельної спроможності (ПКС), що нівелюють вплив внутрішніх цін, ніж показниками, розрахованими у доларовому еквіваленті, на які посилюється вплив внутрішніх факторів через курсову політику. Дані у табл. 7 показують, що продуктивність праці за ПКС в Україні у 2008 р. залишалася у 1,8–3,3 раза нижчою, ніж у нових країнах-членах ЄС і у 4–6 разів нижчою, ніж у високо-розвинених країнах. Відзначимо, що співвідношення між продуктивністю праці

Таблиця 7

Продуктивність праці за ПКС та співвідношення між її значеннями в Україні та інших країнах у 2000–2008 рр.

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Продуктивність праці на одного зайнятого в цінах за ПКС, тис. дол.									
Україна	8,0	9,0	9,6	10,7	12,3	12,7	14,1	15,5	16,1
Росія	17,3	18,5	19,3	21,2	23,0	24,9	27,4	29,8	31,9
Польща	27,3	28,9	30,7	33,0	35,2	36,7	38,9	40,9	42,3
Угорщина	32,0	34,0	35,9	37,8	40,9	43,9	46,7	48,7	50,6
Чеська Республіка	32,5	34,1	35,0	37,3	40,6	43,5	47,4	50,7	52,3
Словаччина	28,9	30,2	32,1	33,7	36,3	39,0	42,1	46,6	49,1
Румунія	12,7	13,8	17,1	18,4	20,7	22,2	24,3	26,5	28,9
США	71,8	74,0	76,7	79,6	83,9	87,6	91,3	94,5	98,1
Німеччина	59,2	57,0	58,1	59,9	62,1	64,8	68,6	71,1	72,5
Франція	66,0	67,3	68,5	69,8	72,9	76,2	79,9	81,1	82,2
Велика Британія	54,7	56,3	59,0	61,4	64,4	67,2	70,7	74,1	75,7
Японія	49,8	51,3	53,0	55,0	57,9	60,7	63,6	67,7	68,2
Співвідношення між продуктивністю праці за ПКС в Україні та інших країнах, %									
Росія	46,5	48,8	49,9	50,6	53,3	51,1	51,3	52,0	50,4
Польща	29,4	31,3	31,3	32,5	34,9	34,7	36,1	37,8	38,0
Угорщина	25,0	26,6	26,7	28,4	30,0	29,0	30,1	31,8	31,8
Чеська Республіка	24,7	26,5	27,4	28,7	30,2	29,2	29,7	30,5	30,7
Словаччина	27,8	29,9	29,9	31,8	33,8	32,6	33,4	33,2	32,8
Румунія	63,0	65,4	56,2	58,2	59,2	57,2	57,8	58,5	55,6
США	11,2	12,2	12,5	13,5	14,6	14,5	15,4	16,4	16,4
Німеччина	13,5	15,9	16,5	17,9	19,7	19,6	20,5	21,8	22,2
Франція	12,1	13,4	14,0	15,3	16,8	16,7	17,6	19,1	19,6
Велика Британія	14,7	16,1	16,3	17,5	19,0	18,9	19,9	20,9	21,2
Японія	16,1	17,6	18,1	19,5	21,2	21,0	22,1	22,9	23,6

Джерело: розраховано за даними: International Financial Statistics. – Washington, IMF. – Juni 2009. – 1444 р.; міжнародних організацій: Міжнародний валютний фонд [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.imf.org>>; Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.data.un.org>>; Організації Економічної Співпраці та Розвитку [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.stats.oecd.org>>; Міжнародна організація праці [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.laborsta.ilo.org>>.

за ПКС у високорозвинених країнах і Україні у 2001–2008 рр., за нашими оцінками, зменшилося порівняно з 1995–2000 рр., коли такі співвідношення були значно вищими (6–8 разів). Тобто у поточному періоді у високорозвинених країнах знизилися темпи продуктивності праці; їхні економіки, незважаючи на високий рівень продуктивності праці (майже у 2 рази вищий) порівняно з економіками нових країн-членів ЄС, розвивалися повільнішими темпами, що обумовлено як нижчими темпами ВВП, так і зростанням чисельності зайнятих.

Продуктивність праці за ПКС в Україні впродовж 2001–2008 рр. становила 12,2–16,4% продуктивності праці США, 15,9–22,2 – Німеччини, 13,4–19,6 – Франції, 16,1–21,2 – Великої Британії, 17,6–23,6% продуктивності праці Японії. Порівняно з новими країнами-членами ЄС продуктивність праці в Україні у 2008 р. становила 30–33% продуктивності праці Чеської Республіки, Угорщини, Словаччини, 38% – Польщі, 50,4 і 55,6% продуктивності праці, відповідно, Росії і Румунії.

Аналогічні тенденції проявлялися і в оплаті праці зайнятого. Оплата праці в Україні у 2000–2007 рр. також зростала від 8–12,6% до 14–22% рівня оплати праці за ПКС у високорозвинених країнах і від 22,6–30,9% до 33,7–52,4% рівня оплати праці у нових країнах-члена ЄС, 54% оплати праці в Росії і 74,4% – у Румунії (табл. 8).

Таблиця 8

Оплата праці зайнятого за ПКС та співвідношення між її значеннями в Україні та інших країнах у 1999–2007 рр.

Країна	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Оплата праці зайнятого в цінах за ПКС, тис. дол.									
Україна	3,3	3,4	3,8	4,4	4,9	5,6	6,2	6,9	7,6
Росія	6,4	6,9	8,0	9,0	10,0	10,6	10,9	12,2	13,9
Польща	10,5	11,0	11,8	12,0	12,6	12,7	13,1	13,8	14,4
Угорщина	13,0	14,3	15,2	16,3	17,3	18,8	20,4	21,5	22,4
<i>Чеська Республіка</i>	<i>13,9</i>	<i>15,0</i>	<i>14,4</i>	<i>14,9</i>	<i>17,4</i>	<i>17,3</i>	<i>18,7</i>	<i>20,4</i>	<i>21,8</i>
Словаччина	11,2	11,7	12,0	13,2	13,1	13,4	14,5	15,5	17,0
Румунія	4,2	5,2	5,6	6,8	6,9	7,7	8,7	9,3	10,2
<i>США</i>	<i>40,2</i>	<i>42,3</i>	<i>43,4</i>	<i>44,7</i>	<i>46,0</i>	<i>47,8</i>	<i>49,7</i>	<i>51,5</i>	<i>53,5</i>
Німеччина	29,8	31,6	30,3	30,6	31,4	32,0	32,7	34,0	34,7
Франція	35,9	34,2	35,1	36,0	36,7	38,0	39,6	41,3	41,8
Велика Британія	28,3	30,3	31,1	32,2	33,2	34,8	36,6	38,3	39,4
Японія	25,6	26,9	27,8	28,3	29,0	29,8	31,3	33,1	34,4
Співвідношення між оплатою праці зайнятого за ПКС в Україні та інших країнах, %									
Росія	52,2	48,9	48,0	48,7	49,1	52,8	57,2	56,7	54,3
Польща	31,8	30,9	32,3	36,5	38,8	44,0	47,5	50,2	52,4
Угорщина	25,5	23,7	25,1	26,9	28,3	29,8	30,6	32,3	33,7
<i>Чеська Республіка</i>	<i>23,9</i>	<i>22,6</i>	<i>26,6</i>	<i>29,5</i>	<i>28,1</i>	<i>32,3</i>	<i>33,3</i>	<i>34,0</i>	<i>34,7</i>
Словаччина	29,6	28,9	31,9	33,2	37,4	41,9	43,0	44,9	44,5
Румунія	79,2	64,8	68,1	64,5	71,0	72,8	71,6	74,3	74,4
<i>США</i>	<i>8,3</i>	<i>8,0</i>	<i>8,8</i>	<i>9,8</i>	<i>10,7</i>	<i>11,7</i>	<i>12,6</i>	<i>13,5</i>	<i>14,1</i>

Країна	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Німеччина	11,2	10,7	12,6	14,3	15,6	17,5	19,1	20,4	21,8
Франція	9,3	9,9	10,9	12,2	13,4	14,7	15,7	16,8	18,1
Велика Британія	11,8	11,2	12,3	13,6	14,7	16,1	17,1	18,1	19,2
Японія	13,0	12,6	13,8	15,5	16,9	18,8	20,0	21,0	22,0

Джерело: Розраховано за даними: International Financial Statistics. – Washington, IMF. – Juni 2009. – 1444 р.; міжнародних організацій: Міжнародний валютний фонд [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.imf.org>>; Організація Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.data.un.org>>; Організація економічної співпраці та розвитку [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.stats.oecd.org>>; Міжнародна організація праці [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.laborsta.ilo>>.

Проблема визначення і дотримання раціонального співвідношення між темпами продуктивності та оплати праці є досить складною. Її вирішення в першу чергу повинно здійснюватися шляхом прискорення темпів зростання продуктивності праці зі всебічним і цілеспрямованим використанням усіх наявних в економіці резервів. Необхідно знаходити шляхи для реформування заробітної плати, підвищення її загального рівня. У табл. 9, 10 наведено темпи продуктивності та оплати праці (за ПКС) до попереднього року і середній темп зміни за 2001–2007 рр. Темпи зміни продуктивності праці в Україні у цей період були високими (9,9%) порівняно з такими у Румунії (11,1%) і Росії (8,1%). Темпи продуктивності праці у нових країнах-членах ЄС залишалися нижчими: порівняно з 6,0% у Польщі і 7,1% у Словаччині. У високорозвинених країнах середньорічні темпи продуктивності праці у 2001–2007 рр. залишалися ще нижчими: від 2,7 % у Німеччині і до 4,5% у Японії (табл. 9).

Таблиця 9

**Темпи продуктивності праці зайнятого за ПКС
в Україні та інших країнах у 2000–2008 рр.**

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Середній темп у 2001–2007 рр.
Темпи продуктивності праці в цінах за ПКС, % до попереднього року										
Україна	6,9	12,8	6,3	11,5	14,4	3,7	10,5	10,1	3,9	9,9
Росія	8,7	7,4	3,9	10,0	8,6	8,2	10,1	8,5	7,3	8,1
Польща	8,1	5,8	6,3	7,6	6,5	4,4	6,1	5,2	3,3	6,0
Угорщина	6,2	6,1	5,8	5,1	8,3	7,3	6,5	4,2	4,0	6,2
Чеська Республіка	6,6	4,9	2,7	6,5	8,8	7,2	8,8	7,1	3,2	6,6
Словаччина	5,0	4,6	6,3	5,1	7,5	7,5	7,9	10,9	5,2	7,1
Румунія	5,3	8,6	23,6	7,6	12,6	7,3	9,4	8,8	9,2	11,1
США	3,3	3,1	3,7	3,7	5,5	4,4	4,1	3,6	3,8	4,0
Німеччина	4,9	-3,7	1,9	3,1	3,6	4,3	5,8	3,7	1,9	2,7
Франція	-4,6	1,9	1,9	1,9	4,4	4,5	4,9	1,5	1,4	3,0
Велика Британія	5,1	2,9	4,9	4,0	5,0	4,2	5,3	4,8	2,1	4,4
Японія	5,3	3,0	3,2	3,8	5,4	4,7	4,9	6,3	0,8	4,5

Джерело: розраховано за даними табл. 7.

Середньорічні темпи оплати праці в основному відбивали тенденції, що спостерігалися в продуктивності праці. За середньорічним темпом оплати праці лідером залишалася Україна (12,1%), високими темпами нарощувалася оплата праці у Росії (10,5%) і Румунії (10,1%), але у Румунії середньорічні темпи оплати праці не перевищували темпи продуктивності праці. Із нових країн-членів ЄС тільки в Угорщині темпи оплати праці перевищували продуктивність праці, а решта країн, включаючи високорозвинені, дотримувалися класичної пропорції – середньорічні темпи оплати праці за тривалий період залишалися нижчими за темпи продуктивності праці. Однак різниця між ними у високорозвинених країнах у цей період не перевищувала 1%, за винятком Німеччини (1,3%) (табл. 10).

Таблиця 10

Оплата праці зайнятого за ПКС і різниця між темпами продуктивності та оплати праці в Україні та інших країнах у 2000–2007 рр.

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Середній темп у 2001–2007 рр.
Темпи оплати праці зайнятого в цінах за ПКС, % до попереднього року									
Україна	2,0	12,9	14,6	11,6	14,2	11,6	11,2	8,9	12,1
Росія	9,0	14,9	13,0	10,7	6,2	3,0	12,1	13,7	10,5
Польща	4,8	7,9	1,4	5,0	0,8	3,3	5,2	4,2	4,0
Угорщина	9,9	6,4	7,4	6,0	8,4	8,8	5,2	4,5	6,7
Чеська Республіка	8,0	-4,1	3,4	16,8	-0,3	8,0	9,0	6,6	5,6
Словаччина	4,3	2,4	10,2	-1,0	2,0	8,7	6,6	9,8	5,5
Румунія	24,7	7,5	20,9	1,5	11,3	13,5	7,1	8,8	10,1
США	5,2	2,7	2,8	2,9	4,1	3,8	3,8	3,9	3,4
Німеччина	6,2	-4,3	1,2	2,5	1,9	2,2	3,9	2,2	1,4
Франція	-4,5	2,5	2,6	1,8	3,8	4,2	4,3	1,2	2,9
Велика Британія	7,3	2,4	3,7	3,1	4,7	5,2	4,6	3,0	3,8
Японія	4,7	3,3	2,0	2,4	2,8	4,9	5,8	3,9	3,6
Різниця між темпами продуктивності та оплати праці зайнятого, %									
Україна	4,9	-0,1	-8,4	-0,1	0,2	-7,8	-0,7	1,2	-2,24
Росія	-0,3	-7,5	-9,0	-0,7	2,4	5,2	-2,0	-5,2	-2,41
Польща	3,3	-2,1	4,9	2,6	5,6	1,0	0,9	1,0	1,99
Угорщина	-3,7	-0,3	-1,6	-0,9	-0,1	-1,5	1,3	-0,2	-0,49
Чеська Республіка	-1,4	9,0	-0,7	-10,2	9,2	-0,9	-0,2	0,5	0,95
Словаччина	0,8	2,3	-3,9	6,1	5,6	-1,2	1,3	1,1	1,60
Румунія	-19,4	1,2	2,8	6,1	1,3	-6,2	2,4	0,0	1,07
США	-1,9	0,3	0,9	0,8	1,4	0,7	0,4	-0,3	0,58
Німеччина	-1,4	0,6	0,8	0,7	1,8	2,1	1,9	1,4	1,31
Франція	-0,1	-0,6	-0,7	0,1	0,6	0,3	0,6	0,3	0,08
Велика Британія	-2,2	0,5	1,1	0,9	0,3	-0,9	0,7	1,8	0,63
Японія	0,6	-0,3	1,2	1,3	2,6	-0,1	-0,9	2,4	0,88

Джерело: розраховано за даними табл. 8, 9.

Як показують дані табл. 10, темпи оплати праці за окремі роки у деяких країнах залишалися вищими за темпи продуктивності праці. Сучасні форми її підвищення обумовлені залученням працівників до розподілу прибутків через акції підприємств, до участі у сучасних системах соціального захисту на засадах соціального страхування, а також підтримкою ініціативи профспілок до підвищення оплати праці, що мали наслідком зростання схильності домашніх господарств до споживання і заощадження. Вище зростання оплати праці зайнятих у наступному відтворювальному циклі компенсувалося їхньою ефективною працею, що надалі забезпечувало темпи економічного зростання. За величиною відхилення між темпами продуктивності та оплати праці за тривалий час можна оцінювати стабільність очікуваного розвитку економіки. Криза показала, що у тих країнах, де така різниця між цими показниками була додатною, вона протікала з менш гострими наслідками, ніж в Україні, Росії, Угорщині, де різниця між ними була від'ємною. Економіки останніх мали менший запас міцності і залишалися вразливими з точки зору подальшого розвитку [16].

Відхилення між кумулятивними темпами продуктивності та оплати праці за ПКС за 2001–2007 рр. у табл. 11, 12 показує, що максимальне відхилення між цими показниками в порядку зниження різниці між ними становило для нових країн-членів ЄС: Польщі – 18,8 в. п., Словаччини – 16,7, Румунії – 13,9, Чеської Республіки – 11,1 в. п. Серед високорозвинених країн нижче кумулятивне відхилення у 2007 р. між темпами продуктивності та оплати праці мало місце для Німеччини –10,3 в. п., Японії – 7,9, Великої Британії – 5,6, США – 5,1 в. п. Тільки для України, Росії, Угорщини різниця між темпами продуктивності та оплати праці залишалася від'ємною: для України найбільшою (-29,8 в. п.), трохи нижчою для Росії (-28,0) і Угорщини (-4,9 в. п.).

Таблиця 11

Кумулятивні темпи продуктивності праці за ПКС в Україні та інших країнах у 2001-2008 рр., 2000=1; разів

Країна	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Україна	1,128	1,198	1,336	1,529	1,586	1,753	1,929	2,005
Росія	1,074	1,116	1,228	1,334	1,443	1,589	1,724	1,849
Польща	1,058	1,124	1,210	1,289	1,345	1,427	1,501	1,551
Угорщина	1,061	1,122	1,179	1,276	1,369	1,458	1,520	1,581
Чеська Республіка	1,049	1,077	1,148	1,249	1,339	1,457	1,560	1,611
Словаччина	1,046	1,112	1,169	1,257	1,351	1,458	1,616	1,701
Румунія	1,086	1,343	1,446	1,628	1,746	1,911	2,079	2,270
США	1,031	1,069	1,109	1,169	1,221	1,271	1,317	1,367
Німеччина	0,963	0,982	1,013	1,050	1,095	1,159	1,201	1,224
Франція	1,019	1,038	1,058	1,104	1,154	1,210	1,228	1,245
Велика Британія	1,029	1,079	1,123	1,178	1,228	1,293	1,355	1,384
Японія	1,030	1,063	1,103	1,162	1,217	1,277	1,358	1,369

Джерело: розраховано за даними табл. 9.

Таблиця 12

Кумулятивні темпи оплати праці зайнятого за ПКС та різниця між кумулятивними темпами продуктивності та оплати праці в Україні та інших країнах у 2001–2007 рр. 2000=1; разів

Країна	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	ПП–ОП, 2007, %
Україна	1,129	1,294	1,444	1,649	1,840	2,046	2,227	-29,8
Росія	1,149	1,298	1,437	1,526	1,572	1,762	2,004	-28,0
Польща	1,079	1,094	1,149	1,159	1,198	1,260	1,313	18,8
Угорщина	1,064	1,142	1,211	1,312	1,427	1,502	1,569	-4,9
Чеська Республіка	0,959	0,991	1,158	1,154	1,246	1,359	1,449	11,1
Словаччина	1,024	1,128	1,117	1,139	1,238	1,320	1,449	16,7
Румунія	1,075	1,299	1,319	1,468	1,665	1,783	1,940	13,9
США	1,027	1,057	1,087	1,132	1,174	1,219	1,266	5,1
Німеччина	0,957	0,969	0,993	1,011	1,034	1,074	1,098	10,3
Франція	1,025	1,052	1,071	1,111	1,158	1,207	1,222	0,7
Велика Британія	1,024	1,062	1,095	1,146	1,206	1,261	1,299	5,6
Японія	1,033	1,054	1,080	1,109	1,163	1,231	1,279	7,9

Джерело: розраховано за даними табл. 10 і 11.

У 2000–2007 рр. кумулятивні темпи зростання оплати праці в Україні були вищими за такі продуктивності праці, незважаючи на те, що у 2001 р. темпи обох показників були майже однаковими. Значна різниця між ними вказує на те, що доходи населення повністю не були матеріалізовані в товарах і послугах, і лише через зростання цін на товари і послуги, пригнічення споживчого попиту вдалося уникнути диспропорцій на споживчому ринку.

Висновки. Порівняльний міжкраїновий аналіз продуктивності праці показав, що за її рівнем Україна знаходиться у минулому столітті. Обсяг ВВП на зайнятого за ПКС становив у 2008 р. 16,4% його рівня у США, 30,7 – Чеській Республіці, 38% – Польщі. Оцінюючи темпи ВВП на середньострокову перспективу, для досягнення рівня продуктивності праці нових країн-членів ЄС і високорозвинених країн при здійсненні комплексного підходу до модернізації економіки України необхідно 10–15 років.

Держава повинна сформуванати нову модель соціального розвитку, що характеризується високими стандартами добробуту, якісними і комфортними умовами життя для переважної більшості населення і забезпечити на цій основі стабільність, справедливі соціально-економічні відносини. Тому модернізацію економіки України необхідно розглядати не тільки як мету розвитку, а як засіб для підвищення конкурентоспроможності, створення умов для забезпечення високого рівня продуктивності праці і гідного рівня матеріального добробуту всім соціальним прошаркам суспільства.

Макроекономічний аналіз показав, що досягнуті темпи продуктивності праці порівняно з оплатою праці в Україні є критичними (їх реальні темпи у 2009 р. до 1990 р. майже співпадають, кумулятивні темпи оплати праці за ПКС у 2001–2008 рр. переважно перевищували темпи продуктивності праці), їх недостатньо для акумуляції доходів для нагромадження основного капіталу і розширеного відтворення на новій технологічній базі, тобто для приросту показників економічного зростання і соціального розвитку.

З точки зору марксистського аналізу існування негативних тенденцій між темпами продуктивності та оплати праці можна вважати доцільним тільки у короткостроковому періоді, якщо вони обумовлені модернізацією виробництва та управління, зміцненням позицій України на внутрішньому і зовнішньому ринках, вирішенням стратегічних соціальних завдань.

Основу моделі соціального розвитку повинні становити раціональні співвідношення між темпами кінцевих споживчих витрат домашніх господарств, оплати праці і наявного доходу населення. По-перше, темпи кінцевих споживчих витрат мають відповідати темпам оплати праці з певним лагом, бути узгодженими з темпами ВВП у поточному році, щоб забезпечити домашнім господарствам можливість заощаджувати. По-друге, різниця між середньорічними і кумулятивними темпами продуктивності та оплати праці за тривалий період не повинна бути від'ємною.

Джерелами підвищення оплати праці мають стати неінфляційні шляхи: збільшення прибутків у реальному секторі економіки за рахунок зростання продуктивності праці на основі сучасних технологій та ефективної організації управління; зменшення матеріальних та інших витрат у собівартості продукції; зниження ставок податків і застосування раціональної шкали оподаткування для стимулювання широких і, зокрема заможних верств населення до сплати податків як з офіційних, так й поки що з незадекларованих доходів.

Література

1. *Беседін В.* Валовий галузевий продукт як показник обсягу внутрішнього продукту галузі та її продуктивності // *Економіка України.* – 2009. – № 1. – С. 31–42.
2. *Ревенко А.* Продуктивність праці в сучасних умовах // *Україна: аспекти праці.* – 2008. – № 2. – С. 32–37.
3. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС): монографія / [А.М.Колот, Г.Т.Куліков, О.М.Поплавська та ін.]. – К. : КНЕУ, 2008. – 274 с.
4. *Пасєка А.* Продуктивність праці на сучасному етапі: методика вимірювання та комплексна оцінка // *Україна: аспекти праці.* – 2009. – № 5. – С. 45–50.
5. *Бузгалін А., Колганов А.* Мировой экономической кризис и сценарии посткризисного развития: марксистский анализ // *Вопросы экономики.* – 2009. – № 1. – С. 119–132.
6. *Общественный продукт: стоимостной и потребительно-стоимостной подходы // Экономист.* – 2009. – № 5. – С. 71–92.

7. *Плышевский Б.* Экономика России между двумя кризисами (1998–2008 гг.) // Экономист. – 2010. – № 4. – С. 46–65.
8. *Губанов С.* Неоиндустриализация плюс вертикальная интеграция (о формуле развития России) // Экономист. – 2008. – № 9. – С. 3–27.
9. *Капелюшников Р.И.* Производительность труда и стоимость рабочей силы: как рождаются статистические иллюзии // Вопросы экономики. – 2009. – № 4. – С. 59–79.
10. *Чистякова В.* Социальные ресурсы модернизации // Экономист. – 2010. – № 5. – С. 64–72.
11. *Чернявська О.В.* Ідентифікація стану національної економіки відповідно до стадій економічного циклу, загального тренду її розвитку // Програма Міжнародної науково-практичної конференції "Глобальні світоцивілізаційні процеси та економічна політика європейських країн, що розвиваються". – Пафос (Кіпр) : ТНЕУ, 2010. – 29 вересня–6 жовтня. – С. 7.
12. *Корняков В.* Производительность труда: критические темпы роста // Экономист. – 2008. – № 11. – С. 50–59.
13. *Ускова Т.* Производительность труда – главный фактор роста экономики // Экономист. – 2009. – № 10. – С. 10–17.
14. Національні рахунки України за 2008 рік. – К. : Держкомстат України, 2010. – 248 с.
15. *Шинкоренко Т.П., Кузнєцова Л.І.* Тенденції зміни частки заробітної плати в структурі ВВП та валового випуску України: порівняльний аналіз // Економіка та прогнозування. – 2008. – № 3. – С. 20–44.
16. *Розанова Н., Назаренко А.* К вопросу о марксистской теории отношений труда и капитала: современный подход // Вопросы экономики. – 2004. – № 12. – С. 131–140.

*Надійшла в редакцію
25.11.2010 р.*